

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

॥ సాంఖ్యయోగో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

॥ సాంఖ్యయోగో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ॥

సంజయ ఉవాచ

తం తథా కృపయావిష్టమశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం ।
విషీదంతమిదం వాక్యమువాచ మధుసూదనః ॥ 2.1 ॥

శ్రీభగవానువాచ

కుతస్త్వా కశ్మలమిదం విషమే సముపస్థితం ।
అనార్యజుష్టమస్వర్గమకీర్తికరమర్జున ॥ 2.2 ॥

కైబ్యం మా స్మ గమః పార్థ నైతత్త్వయ్యుపపద్యతే ।
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్తోత్తిష్ట పరంతప ॥ 2.3 ॥

అర్జున ఉవాచ

కథం భీష్మమహం సంఖ్యే ద్రోణం చ మధుసూదన ।
ఇషుభిః ప్రతియోత్యామి పూజార్థావరిసూదన ॥ 2.4 ॥

గురూనహత్వా హి మహానుభావాన్

శ్రేయో భోక్తుం భైక్ష్యమపీహ లోకే ।

హత్వార్థకామాంస్తు గురూనిహైవ

భుంజీయ భోగాన్ రుధిరప్రదిగ్ధాన్ ॥ 2.5 ॥

న చైతద్విద్యః కతరన్నో గరియో

యద్వా జయేమ యది వా నో జయేయుః ।

యానేవ హత్వా న జిజీవిషామః

తేఽవస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః ॥ 2.6 ॥

కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః
 పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మసంమూఢచేతాః |
 యచ్ఛ్రేయః స్యాన్నిశ్చితం బ్రూహి తన్నే
 శిష్యస్తేఽహం శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నం || 2.7 ||

న హి ప్రపశ్యామి మమాపనుద్యాత్
 యచ్ఛోకముచ్ఛోషణమింద్రియాణాం |
 అవాప్య భూమావసపత్నమృద్ధం
 రాజ్యం సురాణామపి చాధిపత్యం || 2.8 ||

సంజయ ఉవాచ
 ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశః పరంతపః |
 న యోత్య ఇతి గోవిందముక్త్వా తూష్ణీం బభూవ హా || 2.9 ||

తమువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివ భారత |
 సేనయోరుభయోర్మధ్యే విషీదంతమిదం వచః || 2.10 ||

శ్రీభగవానువాచ
 అశోచ్యానన్వశోచస్త్యం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే |
 గతాసూనగతాసూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః || 2.11 ||

న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః |
 న చైవ న భవిష్యామః సర్వే వయమతః పరం || 2.12 ||

దేహినోఽస్మిన్యథా దేహే కౌమారం యౌవనం జరా |
 తథా దేహాంతరప్రాప్తిర్ధీరస్తత్ర న ముహ్యతి || 2.13 ||

మాత్రాస్పృశ్యాస్తు కౌంతేయ శీతోష్ణసుఖదుఃఖదాః |
 ఆగమాపాయినోఽనిత్యాస్తాంస్తితిక్షస్వ భారత || 2.14 ||

యం హి న వ్యథయంత్యేతే పురుషం పురుషర్షభ |
సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే || 2.15 ||

నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః |
ఉభయోరపి దృష్టోఽంతస్త్వనయోస్తత్త్వదర్శిభిః || 2.16 ||

అవినాశి తు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతం |
వినాశమవ్యయస్యాస్య న కశ్చిత్కర్తుమర్హతి || 2.17 ||

అంతవంత ఇమే దేహా నిత్యస్యాక్తాః శరీరిణః |
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్వ్యధ్యస్య భారత || 2.18 ||

య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతం |
ఉభౌ తౌ న విజానీతో నాయం హంతి న హన్యతే || 2.19 ||

న జాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్
నాయం భూత్వా భవితా వా న భూయః |
అజో నిత్యః శాశ్వతోఽయం పురాణో
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే || 2.20 ||

వేదావినాశినం నిత్యం య ఏనమజమవ్యయం |
కథం స పురుషః పార్థ కం ఘాతయతి హంతి కం || 2.21 ||

వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ
నవాని గృహ్లాతి నరోఽపరాణి |
తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణాని
అన్యాని సంయాతి నవాని దేహీ || 2.22 ||

నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః |
న చైనం క్లేదయంత్యాపో న శోషయతి మారుతః || 2.23 ||

అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్యోఽయమక్లేద్యోఽశోష్య ఏవ చ |
నిత్యః సర్వగతః స్థాణురచలోఽయం సనాతనః || 2.24 ||

అవ్యక్తోఽయమచింత్యోఽయమవికార్యోఽయముచ్యతే |
తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితుమర్హసి || 2.25 ||

అథ చైనం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసే మృతం |
తథాపి త్వం మహాబాహో నైవం శోచితుమర్హసి || 2.26 ||

జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుర్ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ |
తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే న త్వం శోచితుమర్హసి || 2.27 ||

అవ్యక్తాదీని భూతాని వ్యక్తమధ్యాని భారత |
అవ్యక్తనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిదేవనా || 2.28 ||

ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేనం
ఆశ్చర్యవద్వదతి తథైవ చాన్యః |
ఆశ్చర్యవచ్చైనమన్యః శృణోతి
శ్రుత్వాపేనం వేద న చైవ కశ్చిత్ || 2.29 ||

దేహీ నిత్యమవధ్యోఽయం దేహీ సర్వస్య భారత |
తస్మాత్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితుమర్హసి || 2.30 ||

స్వధర్మమపి చావేక్ష్య న వికంపితుమర్హసి |
ధర్మాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రయోఽన్యత్క్షత్రియస్య న విద్యతే || 2.31 ||

యదృచ్ఛయా చోపపన్నం స్వర్గద్వారమపావృతం |
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ లభంతే యుద్ధమీదృశం || 2.32 ||

అథ చేత్త్వమిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం న కరిష్యసి |
తతః స్వధర్మం కీర్తిం చ హిత్వా పాపమవాప్యసి || 2.33 ||

అకీర్తిం చాపి భూతాని కథయిష్యంతి తేఽవ్యయాం ।
సంభావితస్య చాకీర్తిర్మరణాదతిరిచ్యతే ॥ 2.34 ॥

భయాద్రణాదుపరతం మంస్యంతే త్వాం మహారథాః ।
యేషాం చ త్వం బహుమతో భూత్వా యాస్యసి లాఘవం ॥ 2.35 ॥

అవాచ్యవాదాంశ్చ బహుాన్వదిష్యంతి తవాహితాః ।
నిందంతస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం ను కిం ॥ 2.36 ॥

హతో వా ప్రాప్యసి స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్వసి మహీం ।
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌంటేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః ॥ 2.37 ॥

సుఖదుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ ।
తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాపమవాప్యసి ॥ 2.38 ॥

ఏషా తేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాం శృణు ।
బుద్ధ్యా యుక్తో యయా పార్థ కర్మబంధం ప్రహాస్యసి ॥ 2.39 ॥

నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే ।
స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ 2.40 ॥

వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిరేకేహ కురునందన ।
బహుశాఖా హ్యానంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినాం ॥ 2.41 ॥

యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదంత్యవిపశ్చితః ।
వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదినః ॥ 2.42 ॥

కామాత్మానః స్వర్గపరా జన్మకర్మఫలప్రదాం ।
క్రియావిశేషబహులాం భోగైశ్వర్యగతిం ప్రతి ॥ 2.43 ॥

భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాపహృతచేతసాం ।
వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిః సమాధౌ న విధీయతే ॥ 2.44 ॥

త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్తైగుణ్యో భవార్జున ।
నిర్ద్వంద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్మోగక్షేమ ఆత్మవాన్ ॥ 2.45 ॥

యావానర్థ ఉదపానే సర్వతః సంప్లుతోదకే ।
తావాన్సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః ॥ 2.46 ॥

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన ।
మా కర్మఫలహేతుర్భూర్మా తే సంగోఽస్త్యకర్మణి ॥ 2.47 ॥

యోగస్థః కురు కర్మాణి సంగం త్యక్త్వా ధనంజయ ।
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే ॥ 2.48 ॥

దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధియోగాద్ధనంజయ ।
బుద్ధౌ శరణమన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః ॥ 2.49 ॥

బుద్ధియుక్తో జహతీహ ఉభే సుకృతదుష్కృతే ।
తస్మాద్ద్యోగాయ యుజ్యస్వ యోగః కర్మసు కౌశలం ॥ 2.50 ॥

కర్మజం బుద్ధియుక్తా హి ఫలం త్యక్త్వా మనీషిణః ।
జన్మబంధవినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛంత్యనామయం ॥ 2.51 ॥

యదా తే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతితరిష్యతి ।
తదా గంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్య శ్రుతస్య చ ॥ 2.52 ॥

శ్రుతివిప్రతిపన్నా తే యదా స్థాస్యతి నిశ్చలా ।
సమాధావచలా బుద్ధిస్తదా యోగమవాప్స్యసి ॥ 2.53 ॥

అర్జున ఉవాచ

స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్థస్య కేశవ |
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిం || 2.54 ||

శ్రీభగవానువాచ

ప్రజహాతి యదా కామాన్సర్వాన్పార్థ మనోగతాన్ |
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే || 2.55 ||

దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః |
వీతరాగభయక్రోధః స్థితధీర్మునిరుచ్యతే || 2.56 ||

యః సర్వత్రానభిన్నేహస్తత్తత్ప్రాయ శుభాశుభం |
నాభినందతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || 2.57 ||

యదా సంహరతే చాయం కూర్మోఽంగానీవ సర్వశః |
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేఽభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || 2.58 ||

విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః |
రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే || 2.59 ||

యతతో హ్యపి కౌంటేయ పురుషస్య విపశ్చితః |
ఇంద్రియాణి ప్రమాధీని హరంతి ప్రసభం మనః || 2.60 ||

తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః |
వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || 2.61 ||

ధ్యాయతో విషయాన్పుంసః సంగస్తేషూపజాయతే |
సంగాత్సంజాయతే కామః కామాత్క్రోధోఽభిజాయతే || 2.62 ||

క్రోధాద్భవతి సంమోహః సంమోహాత్స్మృతివిభ్రమః |
స్మృతిభ్రంశాద్ బుద్ధినాశో బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి || 2.63 ||

రాగద్వేషవిముక్తైస్తు విషయానిందియైశ్చరన్ |
ఆత్మవశ్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి || 2.64 ||

ప్రసాదే సర్వదుఃఖానాం హానిరస్యోపజాయతే |
ప్రసన్నచేతసో హ్యశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే || 2.65 ||

నాస్తి బుద్ధిరయుక్తస్య న చాయుక్తస్య భావనా |
న చాభావయతః శాంతిరశాంతస్య కుతః సుఖం || 2.66 ||

ఇందియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే |
తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివాంభసి || 2.67 ||

తస్మాద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వశః |
ఇందియాణీందియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా || 2.68 ||

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ |
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః || 2.69 ||

ఆపూర్యమాణమచలప్రతిష్ఠం
సముద్రమాపః ప్రవిశంతి యద్వత్ |
తద్వత్కామా యం ప్రవిశంతి సర్వే
స శాంతిమాప్నోతి న కామకామీ || 2.70 ||

విహాయ కామాన్యః సర్వాన్పుమాంశ్చరతి నిఃస్పృహః |
నిర్మమో నిరహంకారః స శాంతిమధిగచ్ఛతి || 2.71 ||

ఏషా బ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి |
స్థిత్యాస్యామంతకాలేఽపి బ్రహ్మానిర్వాణమృచ్ఛతి || 2.72 ||

|| ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే సాంఖ్యయోగో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ||